

УДК 343.01:343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.55>

УЧАСТЬ У ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАННЯХ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВЗАСТОСОВНІ ПІДХОДИ В УКРАЇНІ ТА ІТАЛІЇ

Бахуринська О.О.,*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри кримінально-правової політики**та кримінального права**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ORCID: 0000-0002-1470-5250

Бахуринська О.О. Участь у злочинних об'єднаннях: теоретичні та правозастосовні підходи в Україні та Італії.

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз поняття «участь у злочинному об'єднанні» за кримінальним правом України та Італії. На основі аналізу положень українського та італійського кримінального законодавства щодо криміналізації дій, пов'язаних з участю у злочинному об'єднанні, а також судової практики та експертних висновків, автором відзначається наявність проблем тлумачення цього поняття. Кримінальне законодавство Італії, як і Кримінальний кодекс України, не визначають поняття участі у злочинному об'єднанні. Італійською доктриною та Об'єднаною палатою Касаційного Суду Італії були розроблені кілька інтерпретаційних підходів для роз'яснення, яка поведінка вважається кримінально караною участю у простій (ст. 416 КК) та мафіозній злочинній організації (ст. 416-bis КК). За пануючим у літературі підходом, найбільш обгрунтованою вважається «змішана» модель, яка поєднує організаційну та причино-наслідкову інтерпретаційні концепції. Вона вимагає доказування як формального членства особи в об'єднанні, так і активної тривалої участі в його злочинній діяльності. Автором наводяться критичні зауваження вчених щодо непослідовного і суперечливого відхилення Касаційного Суду Італії від змішаної моделі у його актуальній практиці. Зокрема, наголошується на ризиках повернення до виключно організаційної інтерпретаційної моделі, яка сприяє широкому тлумаченню, спрямованому на розширення меж кримінальної відповідальності за участь у мафіозному об'єднанні. Згідно з цією моделлю, формальний вступ до злочинного об'єднання і подальша постійна готовність нового учасника бути в розпорядженні об'єднання може бути достатнім доказом участі, навіть без необхідності для особи здійснювати конкретні акти запланованої незаконної діяльності. Зроблено висновок, що в Україні на теоретичному та практичному рівні в цілому використовується підхід до тлумачення участі у злочинному об'єднанні, подібний до італійської «змішаної» моделі, але існують розбіжності щодо змісту активного внеску учасника у діяльність об'єднання. У зв'язку з цим відповідна інтерпретаційна практика українського Верховного Суду є необхідною для забезпечення єдності та узгодженості наявних тлумачень.

Ключові слова: організована злочинність, злочинне об'єднання, участь у злочинному об'єднанні, злочинна організація, злочинна організація мафіозного типу, учасник злочинного об'єднання, кримінальне законодавство України, кримінальне законодавство Італії, судова практика Італії.

Bahurynska O.O. Participation in criminal associations: theoretical and practical approaches in Ukraine and Italy.

The article presents a comparative legal analysis of the concept of «participation in a criminal association» under the criminal law of Ukraine and of Italy. Based on an analysis of the provisions of Ukrainian and Italian criminal legislation regarding the criminalization of actions related to participation in a criminal association, as well as judicial practice and expert opinions, the author highlights problems in interpreting this concept. Italian criminal law, like the Criminal Code of Ukraine, does not define the concept of participation in a criminal association. Italian doctrine and the Italian Court of Cassation (United Sections) have proposed different interpretative approaches to clarify what behavior is considered participation in a criminal association (Article 416 of the Criminal Code) and mafia-type associations (Article 416-bis of the Criminal Code). According to the majority of the literature, the most justified is considered to be the mixed model, which combines «organizational» and «causal» interpretative models. It requires providing evidence of both a person's formal membership in the association and active and long-term engagement in its criminal activities. The author presents critical observations by scholars regarding the inconsistent and contradictory rejection of the Italian Court of Cassation from the mixed model in its current practice. In particular, the risks of reverting to an exclusively

organizational interpretative model that fosters broad interpretation, aimed at expanding the scope of punishment for participation in a mafia association, are emphasized. According to this model, formal initiation into a criminal organization and the new member's subsequent willingness to be available to it may be sufficient evidence of participation without the need for the individual to carry out specific acts of planned illegal activity. It is concluded that in Ukraine, at both the theoretical and practical levels, an approach to interpreting associative participation similar to the Italian "mixed" model is generally employed. However, there are differences regarding the content of a participant's active contribution to the association's activities. In this regard, the relevant interpretative practice of the domestic Supreme Court is necessary to ensure the unity and consistency of existing interpretations.

Key words: organized crime, criminal association, participation in a criminal association, criminal organization, mafia-type associations, member of a criminal association, criminal law of Ukraine, criminal law of Italy, case law of Italy.

Постановка проблеми. В умовах постійної уваги та поєднання зусиль різних країн у протидії організованій злочинності важливого значення набуває відповідний досвід правотворчої та правозастосовної практики кожної з них. Однією з держав, яка має тривалу й непросту історію протидії організованій злочинності, чий досвід у цій сфері являє дослідницький інтерес, є Італійська Республіка. Італійська організована злочинність і у 2025 році залишається потужною силою, в якій домінують історичні мафіозні організації, які ставлять під загрозу правопорядок через транснаціональні мережі, складну систему змов та угод з проникненням у сфери політики, економіки та фінансів [1].

В Україні, на виконання зобов'язань з протидії організованій злочинності, криміналізація суспільно небезпечних проявів, пов'язаних зі створенням та функціонуванням стійких злочинних об'єднань (створення, керівництво, участь у злочинних об'єднаннях, участь у вчинюваних ними злочинах, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності злочинного об'єднання тощо) здійснена у статтях 255, 257, 258³, 260 КК України. Серед зазначених діянь одним з найпроблемніших визнається участь у злочинному об'єднанні. Українські дослідження показують, що на практиці це є одним із найбільш поширених і складних для кваліфікації діянь об'єктивної сторони злочинів, передбачених вказаними вище статтями КК [2 с. 215]. При цьому вчені наголошують, що до кримінальної відповідальності найчастіше притягуються саме за участь у стійких злочинних об'єднаннях [3, с. 183].

У кримінальному законодавстві Італії участь у злочинному об'єднанні, як самостійний протиправний прояв поведінки (поряд із заснуванням, організацією та керівництвом), криміналізована у ст. 416 КК «Злочинне об'єднання» (абз. 2), ст. 416-bis КК «Злочинні мафіозні об'єднання, у т.ч. зарубіжні» (абз. 1), ст. 270 КК «Підривні об'єднання» (абз. 2), ст. 270-bis КК «Об'єднання з метою тероризму, включаючи міжнародний тероризм, або підри्व демократичного ладу» (абз. 2) [4], а також у п. 2 ст. 74 «Об'єднання з метою незаконного обігу наркотичних або психотропних речовин» Декрету Президента Республіки № 390 від 9 жовтня 1990 р. [5]. Італійські правники також відзначають проблемний характер такого діяння як участь у злочинному об'єднанні [15, с.1].

На доктринальному рівні проблематика участі у злочинному об'єднанні також серед дискусійних. В Україні певної динаміки дискусії додали положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» № 671-IX від 4.06.2020 р., згідно з якими, зокрема, участь у злочинній організації виокремлена на рівні самостійного основного складу злочину (ч. 2 ст. 255 КК України), а обсяг санкції засвідчив нижчий ступінь суспільної небезпечності цього діяння порівняно зі створенням чи керівництвом. Окрім того, увівши в кримінально-правову площину нову категорію «злочинна спільнота», законодавець у ст. 255 КК не встановлює відповідальності за участь у злочинній спільноті як самостійне кримінально протиправне діяння. Водночас за відсутності конкретизації форм участі в злочинних об'єднаннях у КК України, а так само сучасної інтепретаційної практики Верховного Суду щодо роз'яснення змісту цього поняття, і на теоретичному рівні немає єдиного науково обґрунтованого підходу до його тлумачення. Це зумовлює необхідність подальших досліджень, у тому числі й звернення до зарубіжних інтерпретаційних підходів.

Метою дослідження є порівняльний аналіз нормативних, правозастосовних та наукових підходів до визначення поняття «участь у злочинному об'єднанні» в Україні та Італії; дослідження внеску кримінально-правової доктрини та прецедентного права Італії у вирішення проблем роз'яснення аналізованого поняття.

Стан опрацювання проблематики. Проблематиці кримінально-правового аналізу участі у стійких злочинних об'єднаннях в Україні присвячено чимало наукових праць та коментарів, серед яких доробки А. Вознюка, О. Околіта, Л. Демидової, О. Дудорова, С. Чернявського, В. Ковальчука,

С. Шапченка та багатьох інших правників. Суттєвий внесок у розробку питання про особливості кримінальної відповідальності за створення та участь у злочинних об'єднаннях зробив А.А. Вознюк, який, підкресливши проблемний характер участі у злочинних об'єднаннях у теоретичному і в практичному аспекті, аргументовано доводить, що дане діяння, як самостійно криміналізоване у КК України, необхідно розглядати у вузькому значенні, тобто такі дії не мають охоплюватись змістом інших діянь об'єктивної сторони (зокрема, створенням та керівництвом) складів злочинів, передбачених статтями 255, 257, 258³, 260 КК України [2, с. 216].

Питання участі у злочинному об'єднанні є актуальними і для італійської кримінально-правової доктрини. Ця проблематика стала предметом дослідження для багатьох італійських вчених, зокрема, Ч. Гранді, К. Вісконті, І. Меренди, Дж. Туроне, І. Джуні, Дж. Амареллі, А. Альберіко, А. Інгрої. Вагомим підґрунтям для наукового інтересу та обґрунтованої критики правників є вельми поширена та неоднозначна практика Касаційного Суду Італії в частині тлумачення поняття участі у злочинному об'єднанні.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося, КК України не конкретизує форми участі в злочинному об'єднанні того чи іншого виду, тому вихідним орієнтиром визначення змісту поняття участі залишаються положення постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ПВСУ) № 13 від 23 грудня 2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», згідно з якими вступ особи до організованої групи чи злочинної організації (участь у ній) означає надання цією особою згоди на участь у такому об'єднанні за умови, що вона усвідомлювала факт його існування і підтвердила певними діями реальність своїх намірів (п. 13). Уточнюючи дане положення у контексті бандитизму, ПВСУ у п. 23 цієї ж постанови роз'яснив, що участь в озброєній банді слід розуміти не тільки як безпосереднє здійснення нападів, а й сам факт вступу особи до неї чи вчинення будь-який дій, спрямованих на створення сприятливих умов для її функціонування (надання транспорту, приміщень, здійснення фінансування та матеріально-технічного забезпечення, постачання зброї, підшукування об'єктів для нападу, зберігання зброї, злочинно набутого майна, коштів тощо). Головне, що у будь-якому разі участь у банді обов'язково передбачає членство особи у цьому об'єднанні, яке набувається шляхом вступу до останнього [6]. Наведені положення постанови ПВСУ не дають чіткого уявлення про зміст участі у злочинному об'єднанні у сенсі підстави кримінальної відповідальності за таке діяння, і зумовлюють постановку низки питань: по-перше, чи можна вважати тотожними поняття вступу та участі, судячи з формулювання п. 13 постанови «...вступ особи до організованої групи чи злочинної організації (участь у ній)...»; по-друге, якими саме діями має бути підтвердженна реальність намірів особи, яка надала згоду на участь в злочинному об'єднанні, з обов'язковим усвідомленням факту його існування; по-третє, якщо судити з альтернативи у формулюванні п. 23 постанови «...а й сам факт вступу особи до неї чи вчинення будь-який дій...», чи вважається участю у такому злочинному об'єднанні як банда сам факт вступу особи до неї, без вчинення будь-який дій, що підтверджують реальність її намірів та спрямовані на створення сприятливих умов для функціонування банди.

На розвиток визначених ПВСУ підходів у теорії кримінального права існує ряд наукових позицій щодо змісту та форм участі у стійких злочинних об'єднаннях. В цілому участь тлумачиться як характерні для рядових учасників різноманітні прояви діяльності, обумовлені особливостями структури злочинного об'єднання, встановлених відносин та правил поведінки у ньому, цілями, предметом та способами його кримінально протиправної діяльності [7, с. 94]. Як визначається в юридичній літературі, участю в злочинному об'єднанні слід вважати будь-які дії (за винятком створення та керівництва ним), учинені учасниками злочинного об'єднання в його інтересах та пов'язані з його злочинною діяльністю [8, с. 411]. На практиці цей момент завжди супроводжується покладенням на такого учасника певних обов'язків, що відповідають меті та/або плану діяльності злочинного об'єднання [9, с. 91]. Учасник виконує дії в інтересах організації разом з іншими її учасниками чи самостійно; на його потенційне сприяння розраховують уся організація та окремі її члени. Він може бути виконавцем злочинів, планувати їх, здійснювати допоміжні дії, виконувати доручення керівників [10, с. 868]. Вчені наголошують на обов'язковому суб'єктивному елементі діяння участі – усвідомлення особою факту існування злочинного об'єднання та своєї приналежності до нього, і принаймні в загальних рисах – його кримінально-правові ознаки та цілі.

Наріжним каменем серед дослідників є питання можливості відповідальності за так звану супутню участь у злочинних об'єднаннях, яка безпосередньо не пов'язана з участю у злочинах. Тому вчені ставлять питання конкретніше – участь у злочинному об'єднанні має місце лише у зв'язку зі злочинами, які вчинюються або готуються його учасниками, чи така участь можлива і без безпосередньої участі у вчиненні об'єднанням злочинів? [2, с. 217; 11, с. 14]. Як зазначає А.Вознюк, участь у злочинному об'єднанні – це фактично належність до нього, підкріплена певними діями, однак не обов'язково участю у конкретних злочинах [8, с. 411, 416]. На переконання М.К. Гнет-

нева та А.О. Данилевського, відповідальність за участь у банді можлива лише за умови участі у злочинах, вчинюваних бандою [11, с.20].

Узагальнення актуальної слідчої та судової практики свідчать, що участь у злочинних об'єднаннях полягає як у виконанні його учасниками відведених їм функцій щодо забезпечення функціонування об'єднання, так і у вчиненні в його складі кримінальних правопорушень, наприклад: дотримання встановлених у злочинному об'єднанні правил поведінки та виконання вказівок його керівника; участь в обговоренні планів злочинної діяльності об'єднання, підготовка та вчинення кримінальних правопорушень у його складі згідно з планами; забезпечення приміщеннями, знаряддями, транспортними та іншими засобами вчинення кримінальних правопорушень; ведення бухгалтерсько-фінансової документації; передача коштів до злочинного фонду; співпраця з представниками правоохоронних органів, засобами масової інформації тощо; охорона окремих об'єктів та/чи осіб; приховування незаконно здобутих активів, ужиття інших заходів із прикриття кримінально протиправної діяльності злочинного об'єднання; проведення тренувань членів злочинного об'єднання для отримання та розвитку необхідних навичок тощо [9, с. 92-95; 12, с. 98-99].

Звернімося до італійської юридичної практики. У нормативних положеннях зазначених вище статей італійського кримінального законодавства, подібно українському, точного юридичного визначення поняття участі не міститься, що обумовило певні інтерпретаційні труднощі, для подолання яких були запропоновані різні моделі інтерпретації участі у злочинній організації, які уже тривалий час активно дискутуються у правовій теорії та судовій практиці Італії [13; 14; 15]. Особливого значення ця дискусія набула в контексті розмежування постійного, т. зв. «внутрішнього» членства в злочинній організації та т. зв. «зовнішньої участі» у діяльності злочинної організації. Перша із запропонованих інтерпретаційних моделей, «психологічна», відображала тенденцію визначення змісту участі, перш за все у злочинній організації загального типу, як простого вираження бажання особи приєднатися до злочинного об'єднання. Однак ця концепція була визнана неспроможною, оскільки створювала ризик надання доказової значимості лише суб'єктивному прояву волі на основі оцінки *affectio societatis* – усвідомленого прагнення та наміру кількох осіб об'єднати зусилля для спільної діяльності та досягнення спільної мети, без матеріального вияву об'єктивних ознак участі в об'єднанні [15, с. 17].

Під тиском кримінально-правової доктрини, починаючи з другої половини 1980-х років, «психологічна» концепція участі поступилася місцем розробленій судовою практикою «причинно-наслідкової» моделі, за якою простого виявлення наміру особи на членство у злочинній організації недостатньо; необхідно, щоб новий учасник зробив мінімальний, але при цьому важливий (значущий) практичний внесок у існування або зміцнення об'єднання, для досягнення його цілей. Саме такий внесок розглядався як ключовий елемент підстави відповідальності за участь у злочинному об'єднанні [15, с. 17; 16, с. 20]. Правники визнали перевагу нової «причинно-наслідкової» концепції в тому, що вона зробила кримінально-значуще поняття асоціативної участі більш змістовним та зрозумілим, подолавши невизначеності, пов'язані з суто «психологічною» концепцією. Втім, і «причинно-наслідковий» підхід, хоча й більше відповідав таким фундаментальним принципам як притягнення до відповідальності тільки за суспільно небезпечне діяння та пропорційність покарання, був розкритикований принаймні у двох важливих аспектах: (1) він, так само як і психологічний, не повністю виражав сутність участі саме у мафіозних злочинних організаціях, що впливає з формулювання п.1 статті 416-bis КК «*будь-яка особа, яка є частиною мафіозної організації...*», не випадково використаного італійським законодавцем для позначення більш тісного взаємозв'язку учасника з організацією, (2) неточність поняття мінімального, але значущого внеску сприяла надто широкому розумінню участі в злочинній організації і обумовлювала можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які не є постійними членами об'єднання, однак надають йому певне сприяння, яке також можна вважати корисним внеском у діяльність об'єднання (феномен т. зв. «зовнішньої участі») [13, с. 211-212; 14, с. 3; 15, с. 17].

За змістом ще однієї моделі інтерпретації участі в злочинних об'єднаннях – «організаційної», щоб поведінка вважалася участю, вона повинна відповідати низці релевантних показників: факт вступу особи до організації та набуття членства, підпорядкування й відданість організації, прийняття обов'язків, що впливають із членства, та факт одноставного визнання об'єднанням нового члена і його включення в структуру організації [14, с. 5]. «Організаційна» інтерпретаційна модель тривалий час застосовувалася в судовій практиці у низці касаційних проваджень щодо злочинних організацій мафіозного типу, за висновками яких для встановлення відповідальності особи за участь в такому об'єднанні не потрібно доводити, що вона фактично здійснювала діяльність з використанням мафіозного методу (застосовувала погрози, насильство, примус до мовчання та підкорення). Навпаки, доказове значення надавалося саме членству в організації, передбаченій ст. 416-bis КК Італії [17, с. 151]. Ці висновки були підтверджені Об'єднаною палатою Касаційного Суду

Італії у справі Demitry від 5.10.1994, яким Суд, на основі «організаційної» моделі, постановив, що участь повинна «відображати певний ступінь взаємозв'язку особи зі злочинною організацією, який дозволяє стверджувати, що учасник фактично є її частиною і наділений певними постійними функціями у ній. Поведінка повинна поєднуватися з конкретним наміром, що полягає у «свідомому бажанні бути частиною злочинної організації, поділяючи її діяльність та її злочинні цілі» [17, с. 197]. Таке тлумачення, на думку правників, чіткіше демонструє функціональність взаємовідносин між учасником та мафіозним об'єднанням і, на відміну від «причинно-наслідкової» моделі, полегшила розмежування між учасником та особою, яка сприяє об'єднанню «ззовні», але не бажає бути його частиною та яку об'єднання не запрошує стати його членом, чия поведінка може полягати навіть у одноразовому внеску, за умови, що таке сприяння дозволяє злочинній організації досягати своїх цілей [15, с. 18; 14, с. 5-6].

Хоча «організаційний» підхід впливає з нормативних конструкцій участі, передбачених зокрема у п. 2 ст. 416 та п. 1 ст. 416-bis КК Італії, його критики застерігають від визнання участю у злочинному об'єднанні лише самої приналежності до нього, без будь-якого конкретного матеріального внеску на користь об'єднання, що власне наближає «організаційну» модель до суто психологічної [13, с.211-213; 14 с. 5-6]. Як наслідок, це спонукало до використання судовою практикою змішаної моделі тлумачення поведінки участі, застосовуючи яку суди намагаються зберегти та узгодити особливості як «організаційної» моделі – з необхідністю доказування наявного членства як формальної приналежності до злочинної організації, постійної та стабільної інтеграції учасника в її структуру, та «причинно-наслідкової» моделі – з необхідністю визначення конкретного матеріального внеску учасника, без якого об'єднання не досягає своїх цілей або досягає їх недостатньо швидко. Зокрема, у даному контексті значимим у судовій практиці Італії вважається рішення Об'єднаної палати Касаційного Суду у справі Mannino № 231670 від 12.07.2005, згідно з яким поведінка, що полягає в участі в злочинному об'єднанні мафіозного типу, вимагає стабільного становища у внутрішній структурі об'єднання; окрім статусу членства, який дозволяє розглядати учасника як такого, що перебуває в постійному розпорядженні організації з метою досягнення її цілей, необхідною є його стабільна динамічна роль (внесок) у діяльності організації [14, с. 7; 16, с. 20]. Така правова позиція в цілому підтверджена й іншими рішеннями, зокрема, Об'єднаної палати Касаційного Суду № 36958 від 11.10.2021 [18]; 1-ї Судової палати Касаційного Суду № 46336 від 5.06.2023 [17]. Так, Дж. Амареллі наводить висновок Касаційного Суду Італії у рішенні № 35695 від 10.07.2024, що «участь у мафіозному об'єднанні насправді не обмежується лише одностороннім проявом волі чи підтвердженням статусу члена, а радше вимагає активної участі на користь об'єднання, що характеризується динамізмом та конкретністю, і передбачає впізнаність, якщо не визнання, іншими його членами [13, с.220]. З іншого боку, у справі «кур'єрів у наркоторгівлі» (рішення 6-ї Судової палати Касаційного Суду № 44153 від 2.11.2023) у контексті участі у злочинній організації, спрямованій на незаконний обіг наркотичних речовин, згідно зі ст. 74 Указу Президента Республіки № 309 від 15.11.1990, Касаційний Суд Італії відхилив рішення суду першої інстанції і задовольнив апеляцію обвинуваченого, мотивуючи це тим, що здійснення «кур'єрської» діяльності від імені злочинного об'єднання саме по собі та автоматично не є доказом участі у такому об'єднанні, і що оцінка асоціативної участі обвинуваченого була здійснена без урахування стабільності його ролі. Як зазначає Суд, асоціативний зв'язок виникає з постійних відносин постачання наркотиків, хоча сторони можуть переслідувати і власні корисливі інтереси та мати різні особисті цілі. Важливо і необхідно, щоб усі сторони усвідомлювали, що вони діють в рамках організації, в якій діяльність окремих осіб функціонально інтегрована для досягнення поставленої організацією мети [19].

Попри належне визнання «змішаної» інтерпретаційної моделі, суди все ж не уникли певних суперечностей та коливань, надаючи кваліфікуючу перевагу то «причинно-наслідковому», то «організаційному» підходу. Це передбачувало викликало критику з боку науковців, які обґрунтовано вказували на не завжди послідовні висновки Касаційного Суду Італії щодо доказової ваги того чи іншого елемента участі у злочинному об'єднанні [13; 14; 15; 17]. Зокрема, італійські дослідники підкреслюють поширеність суддівських позицій, що внесок у життєдіяльність злочинного об'єднання не обов'язково має полягати в конкретних, матеріальних діях, вчинюваних особою на підтвердження свого реального членства та активної участі в об'єднанні. Так, наприклад, у ранніх процесах щодо сицилійської мафії зазначалося, що ритуал ініціації та надання звання «людини честі» свідчить не тільки про вступ, особисту інтеграцію особи в об'єднання і підпорядкування його правилам. Це також є вагомим доказом взятого перед іншими членами організації формального зобов'язання бути в повному її розпорядженні, готовою надавати свої особисті зусилля чи ресурси для реалізації мети організації, тим самим посилюючи її суспільну небезпеку та операційну спроможність [14, с. 3; 16, с. 20-21]. Об'єднана палата Касаційного Суду Італії у справі Modaffari,

2021 р. [18], з'ясовуючи питання, чи є просте приєднання (вступ) до злочинної організації мафіозного типу, зокрема «Ндрангети», хоч і здійснюване за встановленим ритуалом (ритуальна ініціація, присяга на вірність), достатньою підставою для відповідальності за участь згідно зі ст. 416-біс КК Італії, констатував, що таке приєднання вважається участю в організації мафіозного типу, якщо буде доведено стабільний, постійний та тривалий характер доступності нового члена для організації та підтримки її цілей. Оскільки злочин участі у ст. 416-біс КК Італії сконструйований як злочин небезпеки, заявлене членство в організації, разом із такою «доступністю», є суспільно небезпечним і без необхідності в подальшому вчиняти певні злочинні дії, бо це саме по собі збільшує потенційну загрозу та можливості злочинної організації. На думку Дж. Амареллі, Суд, начебто проголосивши прихильність до правової позиції Об'єднаної палати у справі *Mannino*, 2005 р. (згідно зі «змішаною» моделлю інтерпретації), у висновках повертається до поняття кримінально караної асоціативної участі, близького до «організаційної» моделі [13, с. 213].

За висновком І. Джуні, в цілому співзвучного з багатьма науковими позиціями, варіант тлумачення поняття участі у злочинному об'єднанні, прийнятий Касаційним Судом у справі *Mannino* у 2005 р., найбільше відповідає кримінально-правовим засадам відповідальності тільки за винне суспільно небезпечне діяння, доцільності та пропорційності покарання [14, с. 9].

Висновки. Як свідчать здійснені італійськими вченими дослідження рішень Касаційного Суду Італії, актуальна судова практика у справах щодо участі у злочинних об'єднаннях є надзвичайно багатогранною і не завжди послідовною, особливо у випадках, коли певна протиправна поведінка потрапляє в «сіру зону» між участю в злочинному об'єднанні та більш невизначеним поняттям «зовнішньої» участі у діяльності такого об'єднання. Такі випадки за суттю можна порівняти з проблемними випадками сприяння злочинній діяльності злочинного об'єднання особами, що не є його учасниками, в українській юридичній практиці.

Для теоретичних підходів, а також для практики судів України із застосування норм, що передбачають кримінальну відповідальність за участь у злочинних об'єднаннях (насамперед, злочинних організацій) певних видів, в цілому характерним є тлумачення цього виду суспільно небезпечного діяння подібно до італійської «змішаної» інтерпретаційної моделі. При встановленні ознак об'єктивної сторони участі врахуванню підлягає як її статичний (організаційний) елемент – факт вступу особи до об'єднання та набуття членства через визначення місця в його структурі та прийняття на себе зобов'язань згідно з його цілями, так і динамічний (функціональний) елемент – активну, конкретну діяльність на користь та від імені злочинного об'єднання, що орієнтована на невизначений період часу та може проявлятися в різноманітних діях, в т.ч. вчиненні кримінальних правопорушень. Водночас існуючі розбіжності у роз'яснювальних позиціях правників відображають потребу в інтерпретаційній діяльності Верховного Суду, що має стати відповіддю на ключові питання кваліфікації поведінки учасі в стійких злочинних об'єднаннях та їх відмежування від суміжних проявів кримінально протиправної діяльності (напр., участь у злочинах, вчинених злочинним об'єднанням, пособництво у таких злочинах). У зв'язку з цим у перспективі пропонується продовжувати розробку критеріїв такого відмежування, а також дослідження інших аспектів порушеної у цій статті проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Global organized crime index 2025. Italy. URL: https://ocindex.net/assets/downloads/2025/english/ocindex_profile_italy_2025.pdf (дата звернення: 23.12.2025).
2. Вознюк А.А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь в них як посягання на громадську безпеку: дис... докт. юрид. наук. 12.00.08. НАВСУ, Київ, 2018. 652 с.
3. Околіт О.В. Кримінальна відповідальність за участь у злочинній організації: актуальні питання теорії та практики. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу* (Київ, 24.11.2022 р.). Київ, 2022. С. 182–187. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/22640> (дата звернення: 27.12.2025).
4. REGIO DECRETO 19 ottobre 1930, n. 1398. Approvazione del testo definitivo del Codice Penale. (030U1398). URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1930-10-19;1398> (дата звернення: 23.12.2025).
5. Decreto del presidente della repubblica, 9 ottobre 1990, n. 309. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.del.presidente.della.repubblica:1990-10-09;309!vig> (дата звернення: 23.12.2025).
6. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму ВСУ № 13 від 23 грудня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text> (дата звернення: 27.12.2025).

7. Околіт О.В. Кримінальна відповідальність за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній: дис... доктора філософії за спец. 081 Право. НАВСУ, Київ, 2018. 265 с.
8. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: *монографія*. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
9. Околіт О.В., Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації чи злочинної спільноти та участь у них: проблеми теорії і практики: *монографія* / за ред А. Вознюка. Київ: вид-во «Норма права», 2025. 324 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: Дакор, 2018. 1368 с.
11. Кримінальне право (Особлива частина): підручник/ за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 1. Луганськ, вид-во Елтон-2, 2012. 704 с.
12. Рубель А.М. Типові способи створення, керівництва злочинною спільнотою чи злочинною організацією, а також участі у ній. *Правові новели*. № 13. Том 2. 2021. С. 95-101. DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2021.13.2.13> (дата звернення: 3.01.2026).
13. Giuseppe Amarelli. Gli elementi costitutivi della condotta associativa. *Penale Diritto e Procedura*. № 2. 2025. P. 207-222. URL: https://www.penaledp.it/wp-content/uploads/2025/07/2025_2-PenaleDP.pdf (дата звернення: 3.01.2026).
14. Ilaria Giugni. La nozione di partecipazione associativa penalmente rilevante tra legalità penale e disorientamenti ermeneutici. *Archivio penale*. 2018, n. 3. P.1-22. URL: [https://archiviopenale.it/partecipazione-associativa--cass-sez-ii-31-maggio-2017-\(ud-10-maggio-2017\)-con-nota-di-giugni/contenuti/6914](https://archiviopenale.it/partecipazione-associativa--cass-sez-ii-31-maggio-2017-(ud-10-maggio-2017)-con-nota-di-giugni/contenuti/6914) (дата звернення: 27.12.2026).
15. Metodo mafioso e partecipazione associativa nell'art. 416 bis tra teoria e diritto vivente di Ilaria Merenda e Costantino Visconti. *Diritto Penale Contemporaneo: Rivista Trimestrale*. № 1. 2019. P. 1-24. URL: https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/foto/2396DPC_trim_2_2014.pdf (дата звернення: 27.12.2026).
16. Grandi Ciro. The contribution of Italian Case Law in defining the notion of "mafia". *La legislazione penale*. 11/2016. 24 p. URL: https://www.la legislazione penale.eu/wp-content/uploads/2016/11/internazionale_grandi_2016.pdf (дата звернення: 3.01.2026).
17. Andrea Alberico. Participation, External Complicity, and Vote Buying: The Perennial Need for the Reconstruction of Actus Reus. Nota a Cass., Sez. I, sentenza 5 giugno 2023 (dep. 16/11/2023), n. 46336. *Diritto penale contemporaneo – Rivista trimestrale*. №1. 2024. P. 195-206. URL: https://dpc-rivista-trimestrale.criminaljusticenetwork.eu/pdf/DPC%20Riv.%20Trim._1_24_alberico.pdf (дата звернення: 4.01.2026).
18. Cassazione Penale, Sezioni Unite, 11 ottobre 2021 (ud. 27 maggio 2021), n. 36958, Modaffari. URL: https://www.giurisprudenzapenale.com/wp-content/uploads/2021/10/P_36958_2021_SENTENZA.pdf(дата звернення: 5.01.2026).
19. Cassazione penale, Sez. VI, sentenza n. 44153 del 2 novembre 2023. URL: <https://simpliciter.ai/app/search/public/giurisprudenza/b0500701-1c3c-5e5f-ab5c-> (дата звернення: 5.01.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 5.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026